

EGYKORI MAJOROK TIPIZÁLÁSA VAS MEGYEI PÉLDÁKON

BAJMÓCY PÉTER – BALOGH ANDRÁS

STANDARDIZATION OF ONE-TIME MANORS IN VAS COUNTY

Abstract

The manors are less known units of the Hungarian settlement network, in spite of the fact that they have appeared in a high percentage of settlements over time. Most of them could be found in Transdanubia, in contrast to homesteads which are living scattered settlements in these days also. At the turn of the twentieth century there were 4600 manors in the country, and 70 per cent of them were located in Transdanubia. Regrettably big part of manors have ruined during the century making difficult to research them. In this study we try to analyze the manors of Vas county with characterizing and categorizing them by using statistical and empirical methods. Using these processes we generated the next categories: types of manors by physicality, present functions, number of resident population and buildings features. Surprisingly, a big part of examined manors are in good trim, but in many cases the original buildings has disappeared thanks to the changed functions. The leader utility is the agriculture, but among others we found manors with industrial, sanitary, tourism functions also. The 60 percent of examined manors are inhabited, but only by some families mostly.

Keywords: types of Hungarian settlements, manors, peripheral population, Vas county, classification

Bevezetés

A hazai településföldrajzi kutatások mindig kiemelt figyelemmel fordultak csoportos településeink felé. Az ok nyilvánvaló, hiszen népességünk túlnyomó része mindig is első-sorban falvakban és városokban élt. A csoportos települések mellett szakmai oldalról a legtöbb érdeklődést a legnagyobb népességet koncentráló tanyák váltottak ki. Ugyanakkor, ha a tanyákhoz hasonló ismertséggel, publicitással nem is rendelkeznek, de mindenképpen a magyar településrendszer meghatározó elemeinek tekinthetők a majorok, melyek fő elterjedési területe – amellett, hogy az Alföldön is sok helyen megtalálhatóak – a Dunántúl.

Tanulmányunk első részében kísérletet teszünk a hazai – meglehetősen sokszínű és egyedi vonásokkal jellemezhető – települések több szempontú csoportosítására, definiálására, s a majorok elhelyezésére közöttük. A kutatás második felében a Vas megyei majorok statisztikai és empirikus elemzésével feltárjuk azok legszembevetőbb vonásait, továbbá állapot, funkció, hasznosítás stb. alapján képzett csoportjaik legfontosabb jegyeit. Egyben kísérletet teszünk a majorok jövőjével kapcsolatos véleményünk megformálására is.

A hazai településrendszer főbb elemeinek tipizálása

A településeket – alaprajzuk alapján – a klasszikus településföldrajz két nagy csoportba sorolja. Megkülönböztetünk magányos és csoportos településeket (MENDŐL T. 1963). Vizsgálatunk tárgyai, a majorok azonban nehezen sorolhatók be bármelyik kategóriába. A besorolás pontosítása végett célszerű először tisztázni e legfőbb településkategóriák meghatározásait és az egyes kategóriákba tartozó speciális településtípusokat.

A magányos település esetében az elemi lakóhelyegységek elkülönülten, a csoportos település esetében egymás mellett, térben érintkezve, zárt települést alkotva helyezkednek el (MENDÖL T. 1963). Ugyanakkor több szerző szerint a magányos települések esetében nem kell feltétlenül ragaszkodni ahhoz, hogy egyetlen ház álljon magában, magányos településnek tekinthetők a néhány házból álló egységek is (KOVÁCS Z. 2010). A magányos települések esetében tehát nem beszélhetünk településmagról, csak egy – vagy néhány – ház alkotta képződményről, amelyhez értelemszerűen kisszámú népesség tartozik. KOVÁCS ZOLTÁN 10 főben határozza meg a magányos települések népességszámának felső korlátját (KOVÁCS Z. 2001), s emellett a csoportos települések két további speciális tulajdonságát is említi: az alapfunkciókat (bolt, templom, kocsmá), valamint a közigazgatási önállóságot (KOVÁCS Z. 2010). Abban pedig minden szerző egyetért, hogy létezik egy köztes kategória a két fő típus között, ezeket leginkább átmeneti településeknek nevezik. KOVÁCS ZOLTÁN 10–50 fő közöttire teszi e települések népességszámát (KOVÁCS Z. 2001).

Véleményünk szerint a magányos és csoportos települések meghatározásához kétféle úton indulhatunk el a közigazgatási önállóságot (határokat) figyelembe véve:

I. A közigazgatási szerepkör figyelmen kívül hagyása esetén az eddigi vizsgálatok alapján az egyes településtípusok a lakóházak száma, a népességszám, az alapfunkciók, illetve a településmag léte alapján különíthetők el. E felosztás alapján ugyanakkor a településmag léte egyenes következménye a lakóházak számának, így külön szempontként nem szükséges figyelembe venni. A népességszám kérdése bonyolultabb, ám mivel különösen a kisebb méretű és lélekszámú településtípusoknál a népességszám csökkenésével a település morfológia jegyei egy ideig nem változnak, így nem tűnik célszerűnek szigorú népességszámbeli határokat vonni az egyes településtípusok között. Természetesen általában – de nem szükségszerűen – igaz, hogy a több házzal rendelkező, komplexebb formák népességszáma is nagyobb. Így tipizálásunkban csak a házak számát (és az ezzel összefüggő zárt településmag létét), valamint az alapfunkciókat vettük figyelembe. Mindezek alapján a következő típusokat különítettük el:

1. *Csoportos települések, amelyek sok házzal, zárt településmaggal és alapfunkciókkal rendelkeznek.* Az ilyen településeket nevezzük falunak vagy városnak. Klasszikus esetben e települések népességszáma is relatíve nagy, de néhány, vagy néhány tucat fős lakosságszám is elképzelhető, ez utóbbira kihalófélben lévő aprófalvaink adnak számos példát.
2. *Magányos települések, amelyek 1-2 házból állnak, nincs zárt településmag és nem rendelkeznek alapfunkciókkal.* Ide tartoznak a tanyák, a szőlőhegyi szórványok, a vendvidéki szórványok, az erdészházak, a gátórházak, a vasúti őrházak.
3. *Átmeneti települések, amelyek kevesebb (de nem 1-2) házzal, kisméretű zárt településmaggal) rendelkeznek, de alapfunkciókkal nem.* Ez tekinthető az átmeneti típus klasszikus esetének, melynek népességszáma sokszor 10–50 fő közötti, de ennél kisebb és nagyobb lakosságszámú átmeneti települések is léteznek. Véleményünk szerint abban az esetben is átmeneti településről kell beszélnünk, ha az adott entitás sok házzal, zárt településmaggal és nagyobb népességgel rendelkezik, de alapfunkciókkal nem. Az átmeneti települések közé sorolhatóak a majorok, a nyírségi tanyabokrok, a békési sortanyák, a kalocsai szállások, az őrségi szerek, a göcseji szegek, a külterületi cigánytelepek, kisméretű fürdőtelepek és a bányászkolóniák.

II. A közigazgatási határokat figyelembe vevő felosztás esetében településen minden esetben közigazgatásilag önálló egységet is értünk. Az egyes településtípusok a házak térbeli elhelyezkedése alapján különülnek el egymástól: a lakóházak elhelyezkedhetnek szórtan és csoportosan, illetve ezúttal is beszélhetünk átmeneti kategóriáról. Mindegyikben

közös azonban, hogy sok lakóház alkot egy települést, így ebben az értelemben – a végeredményt tekintve – magányos településről nem beszélhetünk. A három alaptípus mellett több vegyes típus is létezhet, köszönhetően annak, hogy a hazai szórványok zöme hézagkitöltő szórvány, azaz a meglévő csoportos települések „között”, azok közigazgatási területén helyezkednek el.

A közigazgatási határokat figyelembe vevő felosztásunk az alábbi kategóriákon alapszik:

1. *Egyetlen, nagyobb méretű csoportos egységből álló települések*: a klasszikus falvak és városok.
2. *Magányos házakból álló települések*: ide tartoznak a tanyaközségek (pusztai szórványközségek), a szőlőhegyi szórványból önállósult községek és a vendvidéki szórványfalvak.
3. *Több kisebb, külön-külön is tucatszámú házzal rendelkező egységekből felépülő települések*: majorokból álló községek, önállósult tanyabokrok, irtványfalvak, szerez és szeges települések.

Az első esetben *csoportos*, a másodikban *szórt*, vagy *szórvány*, a harmadikban *átmeneti* jellegű településről beszélünk.

A három alaptípus mellett az alábbi vegyes kategóriák különíthetők el:

- Olyan települések, ahol *egy nagyobb, csoportos képződmény mellett számos szórt lakóház is található*: alföldi városok tanyáikkal, falvak szőlőhegyi szórványokkal.
- Olyan települések, ahol *egy nagyobb, csoportos képződmény mellett számos kisebb csoportos egység is található*: dunántúli falvak és városok majorokkal, Nyíregyháza a tanyabokraival.
- Olyan települések, ahol *több, nagyobb csoportos egység található egy közigazgatási határon belül*: városok, falvak csatolt településekkel.
- Olyan települések, ahol *egy kisebb csoportos képződmény mellett számos szórt lakóház is található*: kialakuló tanyaközségek, kialakuló központtal rendelkező vendvidéki szórványok.
- E típusok további különböző kombinációi.

Ez utóbbi igen közel áll az Angliában elfogadott tipizáláshoz (HORNBY, W. – JONES, M. 1997). Meg kell jegyezni, hogy a tanyák és más hazai szórványok hézagkitöltő jellege sem egyértelmű, egyes szerzők (MENDŐL T. 1963; BECSEI J. 2008) másodlagos szórványnak, mások „másodlagos” hézagkitöltő szórványnak (KANALAS I. 2005) tekintik ezeket. Véleményünk szerint ehhez a felfogáshoz – a tanyák, mint hézagkitöltő szórványok – állnak közel azok az elképzelések is, amelyek a tanyákat – és más külterületi lakott helyeket – tartozéktelepülésnek tekintik, melyek az anyatelepüléssel együtt értelmezhetőek (ERDEI F. 1941; BELUSZKY P. 2008).

A két tipizálás – bár hasonló elvek alapján készült – lényegesen eltérő eredményeket hozott. Ezt jól szemlélteti például, hogy az első esetben egy vendvidéki szórványközséget, a másodikban egy magányos tanyát nem tekinthetünk településnek. Vizsgálatunk tárgya, a major azonban mindkét kategorizálás alapján az átmeneti csoportba került besorolásra, igaz úgy, hogy míg az első esetben önálló települést alkot, a másodikban nem.

A közigazgatási határok figyelembevételén alapuló kategorizálásunknál már érintettük, azonban pontosítást igényelnek a szórvány, illetve szórványtelepülés kifejezések. Szórványtelepülésen egyesek magányos települések összességét értik egy meghatározott területen (MENDŐL T. 1963; TÓTH Z. 1997; BELUSZKY P. 2001). Ilyenek lehetnek például a tanyákkal „beszórt” nagyobb területek, magyarán tanyás térségek. Mások egyenlőségjelet tesznek a magányos és szórványtelepülés közé (LEHMANN A. – VUICS T. 1992; BECSEI J.

2008; KOVÁCS Z. 2010). Vagyis – maradvány a tanyánál, mint példánál – ebben az esetben egyetlen tanya alkot egy szórványtelepülést. Megint mások pedig a külterületi lakott helyeket tekintik szórványtelepülésnek (SÁRFALVI B. 1991). A tanya és a szórványtelepülés közé ebben az esetben is egyenlőségjelet tehetünk, mint ahogy eszerint szórványtelepülés a major, az őrház, a külterületen fekvő szálloda, gyógyintézet, üdülő- vagy bármilyen egyéb telep.

Véleményünk szerint *valódi szórványtelepüléseket* a közigazgatási határokat figyelembe vevő beosztás esetén *több, magányos vagy átmeneti képződmény csoportosulása eredményezhet*, és e szórványtelepülések természetesen közigazgatásilag önállóak. Így szórványtelepülések a tanyaközségek (pl. Pusztamérges, Öttömös, Bócsa, Bugac, Domaszék), a vendvidéki falvak (pl. Apátistvánfalva, Kétvölgy, Orfalu), a szőlőhegyi szórványból önállósult falvak (pl. Cserszegtomaj). Ugyanakkor, mivel nagyon sokban hasonlítanak e típushoz a több, kisebb csoportos egységből felépülő közigazgatási egységek is, így mai értelemben szórványtelepüléseknek tekinthetők a majorokból létrejövő községek (pl. Tormásliget, Mezőfalva, Tengelic, vagy az azóta önállóságát veszített Újdombóvár és Dőrypatlan), a tanyabokrokból álló, Nyíregyháza környéki Nagycserkesz, a Kalocsa melletti szállásokból kifejlődött Újtelek, de ide sorolhatjuk a göcseji szeges Becsvölgyét és az őrségi szeres Szalafőt, Óriszentpétert is. Azaz, szórványtelepüléseknek tekintjük a közigazgatási szempontokat figyelembe vevő felosztásunk 2. és 3. kategóriájába eső településeket, ugyanakkor a vegyes kategóriák közül azokat, amelyek rendelkeznek nagyobb csoportos egységgel, nem. Ugyancsak nem tekinthető szórványtelepülésnek a vegyes kategóriájú települések szórvány jellegű része sem, például egy alföldi község tanyái, hiszen azok települést sem alkotnak ebben az értelemben. A szórvány ez esetben önmagában nem értelmezhető, csak mint a 2. kategória – magányos házakból álló települések – építőkockái, elemi egységei. Az angol nyelvű szakirodalomban ehhez hasonlóan a magányos település ismeretlen fogalom, ott szórt (*dispersed, scattered*), és csoportos (*nucleated, clustered*) települések jelennek meg, de itt is van egy átmeneti kategória (HORNBY, W. – JONES, M. 1997; DANIEL, P. – HOPKINSON M. 1996). Az első, a közigazgatási határokat figyelmen kívül hagyó felosztás esetében ugyanakkor a magányos település és a szórvány(település) közé egyenlőségjelet tehetünk.

Összegzésképpen, a majort Magyarország településrendszerén belül olyan átmeneti településtípusnak tekintjük, amelynek népességszáma leggyakrabban 10 és 50 fő közötti, de ennél kisebbek és nagyobbak is léteznek, zárt településmaggal igen, de alapfunkciókkal (bolt, kocsmá, templom) általában nem rendelkezik. A többi, hasonló, átmeneti településtől genezisükben és morfológiájukban térnek el. A majorok az esetek nagy részében a városok és községek külterületein jelennek meg, de emellett lehetnek egyéb belterületek is (vagyis a központi belterülettel földrajzilag általában nem összefüggő város-, illetve községrészek), még ritkább esetben pedig akár központi belterületek, vagyis közigazgatásilag önállóvá váló települések is. Néhány majort, melyek összeépültek a települések belterületével, az elmúlt évtizedben a települések belterületéhez csatoltak.

A major fogalma, fejlődéstörténete, felépítése és társadalma

Mivel a major egyben történelmi kategória is, amely eredendően nem is településformát jelentett, meghatározásakor nem indulhatunk ki pusztán település-földrajzi megközelítésből. A major a földrajz mellett más tudományok (néprajz, történelem, közgazdaságtan) tanulmányaiban és szociográfiai művekben is gyakran előbukkanó fogalom (ILLYÉS GY. 1936; MENDŐL T. 1963; ERDEI F. 1974; BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976; MARKÓ L. 1998; BELUSZKY P. 1999, 2003). Függően az adott tudománytól, megközelítési módtól, vizsgált

történelmi időszakról, a majort mint fogalmat helyettesítő – ugyanakkor jelentésében azzal megegyező – kifejezések is eltérőek lehetnek. Az allódium, pusztá, uradalmi birtok, vagy urbárium minden esetben magát a majort takarja. A különböző források összevetése során megállapítható, hogy a major definíciója és fejlődéstörténete szorosan összefonódik. A major morfológiai és funkcionális átalakulásával párhuzamosan fogalma is változott, bővült (PÓCSI G. et al. 2008).

Fejlődése alapján a major kettős fogalom: egyrészt jelent egyfajta földterületet, amely valamely nagybirtok üzemviteli, igazgatási központja (ORTUTAY GY. 1977), másrészt pedig egy településformát, vagyis a gazdálkodó munkások vagy akár a birtok tulajdonosának lakóhelyét. A majorok kezdetleges formáinak első megjelenése a 13. század elejére-közepére tehető, de a majorok tömeges elterjedése csak a 16. századtól lesz jellemző. Magyarországon a 12. századra a földek nagy része már magántulajdonba került, ezeken prédiomok jöttek létre, amelyek a munkavégzés színhelyei voltak, vagyis a földesúr gazdasági üzemének tekinthetők, ugyanakkor az ott dolgozók lakóhelyeként is funkcionáltak. A prédiomokon szolganépeség élt, akik robottal tartoztak uruknak (KRISTÓ GY. et al. 2002). A prédiomon tehát a földesúrnak valamilyen gazdasági telepe (istálló, csűr, műhely stb.) állt, azaz eredeti jelentésében a prédiom gazdasági üzemet jelentett. A 13. század első felében ez a fajta munkaszervezet látványosan visszaszorult, hiszen az itt foglalkoztatott szolganépeség nem volt érdekelve a termelésben, szemben az egyre inkább elterjedő jobbágytelekkel, amely Nyugat-Európából érkezett Magyarországra. Ami a prédiomokat illeti: nagy részük felbomlott, jobbágyi bérletbe kerültek, s helyükön parasztgazdaságok alakultak ki. A földesurak ugyanis – egészen a 16. század elejéig – alig tartottak meg földet saját kezelésre. Amennyiben mégis, azokat jobbágyokkal és – kisebb arányban – bérmunkásokkal művelték meg, vagyis megjelentek a majorok „prototípusai” (FRISNYÁK S. 1990). Méretük alig lépte túl a jobbágytelekét (KRISTÓ GY. et al. 2002). Mivel ezek a majorok az egykori földesúri gazdasági üzem, „helyén” szerveződtek, sok forrásban még sokáig visszaköszönt a prédiom kifejezés. Jelentése azonban már teljesen más: földterületet jelentett és nem földesúri gazdaságot. Idővel a kifejezés is szép lassan elkezdett kikopni a szóhasználatból, s azt felváltotta a major vagy majorság, ami a földesúri birtok egy birtoktestét jelentette, s melyet gyakran allódiumként is emlegettek (PÓCSI G. et al. 2008). (Az allódium eredendően hűbéri kötelékektől mentes földbirtokot jelentett, ám Magyarországon, elsősorban a 14. századtól kezdve a földesúr saját kezelésben meghagyott földjét értették alatta, s ebből következően a major szinonimájaként lett használatos.)

A 16. századtól kezdve egyre nagyobb teret hódított az allodiális gazdálkodás, aminek következtében a földesúr saját kezelésében lévő földterületek növekedésnek indultak. A hazai majorok azonban ekkor még – az országban mutatkozó munkaerőhiány miatt – nem bizonyultak annyira korszakformálónak, mint cseh, lengyel vagy keletnémet társaik. A földesúri uradalmakban kialakított majorságokat ugyanis nem a paraszti földek kárára, hanem többnyire elhagyott, pusztán maradt vagy irtásföldeken hívták életre (KRISTÓ GY. et al. 2002). A 18. századtól a majorságok növekedésében egyre nagyobb szerepet kaptak a jobbágytelkek kisajátításai. A jobbágyfelszabadítás után, és a fokozódó élelmiszerkereslet hatására új megoldást kellett találni a földek hatékony megművelésére. S a megoldást a majorsági gazdálkodás jelentette. A birtokosok majorsági földjeiken letelepítették a felszabadított jobbágyaikat (gazdasági cselédek) és ők művelték tovább a földjeiket (BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1987). A majorság fogalma tehát az 1800-as évek második felétől bővült: létrejött a majorság mint település (BAJMÓCY P. – PÓCSI G. 2008). A major mint földterület és mint település, egészen 1945-ig együttesen volt jelen a földesúri birtokon. Egyrészt jelentette azt a földterületet, amely a földesúr tulajdonában volt és a felszabadult jobbágyok utódai és a környező falvak bérszámosai művelték, másrészt pedig a major település

is volt, sajátos társadalommal és mezőgazdasághoz kapcsolódó gazdasági tevékenységgel (PÓCSI G. et al. 2008). Gyakran használt elnevezések ebben az időszakban: major, majorság, pusztá, uradalmi birtok (MENDÖL T. 1963; ERDEI F. 1973, 1974; BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976; HANÁK P. 1978; BALASSA I. – ORTUTAY GY. 1979; KOVÁCS E. 1979; MÉREI GY. 1980; BELUSZKY P. 2003, 2005).

A II. világháború után, az 1945-ös földosztást követően, a nagybirtokok felosztásával a major, mint földterület elveszítette létjogosultságát, s mint településforma maradt fenn (SZERENCSES K. 1990). Ezzel párhuzamosan megindult hanyatlása, pusztulása. Az egykori majorsági területeknek, illetve – amennyiben megmaradt – épületeiknek hasznosítása funkcióik erős differenciálódását hozta magával.

A majorról a település-földrajzi és történeti földrajzi megközelítés alapján végeredményként az alábbi meghatározás adható: *A major általában 10–50 fős népességszámmal és zárt településmaggal rendelkező, többnyire a városok és községek külterületein fekvő, mind genezisében, mind eredeti morfológiájában a hazai településrendszer többi elemétől elkülönülő térbeli egység. Eredendően valamely nagybirtok üzemviteli, igazgatási központjaként, illetve az ott dolgozók lakóhelyeként funkcionált. Nagy részük napjainkra megsemmisült, kisebb részük pedig zömében lakó- és agrártevékenységnek otthont adó, sajátos, átmeneti településtípust alkot a hazai településrendszeren belül.*

Klasszikus korszakában a major minden esetben birtokosának kastélya vagy – kisebb földbirtokos esetén – kúriája körüli területeket jelentette, melyek nagysága a pár száz holdtól több ezer holdig is terjedhetett, magában foglalva a művelt földterületek és a település egységét. A településen a földesúr lakóhelye mellett a gazdasági épületek, majd e mellett a cselédlakások helyezkedtek el. (ILLYÉS GY. 1936; MENDÖL T. 1963; MÉREY K. 1975). A gazdatisztek lakása volt a földesúri lak után a legnagyobb és legdíszesebb. Kivételek azonban lehetnek: *„a kastély után a legdíszesebb, sőt néha még annál is tekintélyesebb épület az ököristálló”* (ILLYÉS GY. 1936: 5). A gazdatisztek otthonai még rendszerint különálló épületek voltak.

A majorok a mezőgazdasági termelés fő színterei voltak egészen a II. világháborúig. Többségükben a növénytermesztés dominált, de voltak majorok, ahol az állattenyésztés vagy az erdőgazdálkodás volt a vezető alágazat (BAJMÓCY P. – PÓCSI G. 2008). Ahhoz, hogy a major működképes legyen, a cselédek munkája mellett gazdasági szakemberekre, iparosokra, bérmunkásokra is szükség volt. Az uradalmi alkalmazottakkal, cselédekkel rendszerint egy évre szóló ún. konvenciók szerződést kötöttek, amely tartalmazta a kötelezettségeket és a fizetséget is. (KOZÁRI M. 1999).

A major népességszámától függően két-három, de akár tíz-tizenkét cselédlakás is megtalálható volt egy majorban. Nagyobb lélekszámú majorságokban a cselédlakások gyakran utcákat alkottak, de az esetek többségében szabálytalanul helyezkedtek el (MENDÖL T. 1963). A 19. században már általános, hogy egy lakásban több család is él. Ráadásul a cselédcsaládokban a sokgyermekes modell volt az általános, nem volt ritka az öt-nyolc gyermek sem. *„A cselédek egy tető alatt, hosszú földszintes házakban laknak, akár a kültelki proletárok, lakásaikat csak vékony fal választja el egymástól. A hosszú tömeglakások beosztása olyan, hogy két-két szoba közé esik egy szabad tűzhelyű közös konyha. [...] Legtöbb pusztán három-négy ilyen végtelen hosszú cselédház van...”* – olvashatjuk Illyés Gyula: „Puszták népe” című szociográfiájában (ILLYÉS GY. 1936: 6).

A nagyobb majorok funkcióik gazdagságában is eltértek kisebb társaiktól: volt iskola, templom, vagy legalább kápolna, rendszerint a kastély egyik szárnyához ragasztva, épülhettek üzletek és kocsmák is. Lehetett orvosi rendelő, szülőotthon és ravatalozó. Állatorvos is dolgozhatott a majorságokban (ILLYÉS GY. 1936; ERDEI F. 1974). Vagyis olyanok, akár egy falu, sőt végeredményben több minden is lehet ott, mint egy egyszerű parasztfalu-

ban. Erdei Ferenc: „*A magyar falu*” című könyvében ezért is nevezi az 50 főnél népesebb majorokat uradalmi falvaknak (ERDEI F. 1974).

A Vas megyei majorok népességszámának változásai

Az 1902-es helységnévtár adatai alapján 1900-ban az ország mai területén mintegy 4600 major létezett. Ezzel vitathatatlanul a legnagyobb számban előforduló átmeneti településtípus volt Magyarországon, hiszen a többi hasonló méretű településfajtából csak néhány tucat (bokortanyák, szerek, szegek, sortanyák), vagy néhány száz (külterületi cigánytelepek) létezett. Az ország 4600 majorjából több mint 3200 (70%) a Dunántúlon volt, legnagyobb számban Somogy, Fejér, Zala, Veszprém és Tolna megyékben fordultak elő. Vas megye tehát nem tekinthető az ország majorokkal legsűrűbben megült területének: a 20. század elején a Dunántúl majorjainak csupán 8%-a volt Vasban. A megye jelentős része ugyanis aprófalvas szerkezetű, ahol a települések viszonylag közel helyezkednek el egymáshoz, így e terek nem kedveztek a majorok kialakulásának. Ugyanakkor Vas megye középső és keleti területein kistalvák váltják az aprófalvakat, a településsűrűség alacsonyabb, s az itteni nagybirtokokon számos majorság jött létre a 19. században és a 20. század elején. Az 1900-as, 1941-es, 1970-es, 1990-es és 2001-es népszámlálások áttanulmányozása során 322 major találtunk Vas megye mai területén, melyek jelentős része csak egy, vagy néhány népszámlálás adatbázisában jelent meg. A vizsgálatba bevont 322 major legtöbbje (84 darab, 26%) a szombathelyi kistérségben található, ezt a sárvári (61 major – 19%), a celldömölki (57 major – 18%) és a vasvári (47 major – 15%) követi. A megye középső és keleti felében található az egykori majorok 78%-a, a nyugati felében pedig csak kevesebb mint negyede (körmendi: 30 major – 9%, őriszentpéteri: 19 major – 6%, csepregi: 13 major – 4%, kőszegi: 6 major – 1,5%, szentgotthárdi: 5 major – 1,5%).

A megye mai területén a legtöbb lakott major 1900-ban volt, a helységnévtár 254-et sorol fel. Lakónépességük 13 400 fő volt, a megye népességének 5,1%-a. Ugyan még a 20. század első felében is számos új major jött létre, 1941-re mégis 209-re csökkent a számuk, s az itt élő népesség is 9 900 főre fogyott. Jelentősen visszaesett a majorok népességének aránya is, 1941-ben már nem érte el a 3,5%-ot. Ugyanakkor a majorok igazi hanyatlása csak a II. Világháború után kezdődött: megindult fizikai pusztulásuk, illetve a népesség tömeges elvándorlása is. 1970-re mindössze 132 lakott major maradt 4500 fős népességgel. A megmaradt majorokban a megye népességének 1,6%-a élt. 1990-re hasonló trendeket találtunk, 47 lakott majorral és 1695 fős népességgel. A majorok mindössze 6 ezrelékét jelentették ekkor Vas megye népességének. A majorok ilyen mértékű elnéptelenedése és eltűnése jól illeszkedett a korszak általános települési folyamataihoz. Az időszak legalapvetőbb térfolyamata az urbanizáció volt, a népesség a falvakból a városokba áramlott. A falvak nagy részének csökkent a népessége, minél kisebb volt egy falu, annál nagyobb mértékben. Mindez együtt járt a lakosság foglalkozási átrétegződésével, a mezőgazdaság fokozatosan teret veszített az ipar, majd a szolgáltatások javára. Településrendszerünk legkisebb elemeit, a magányos és átmeneti településeket még a falvaknál is jobban érintette az elnéptelenedés. Legtöbbjük igen rossz életkörülményeket biztosított az ott élő népességnek, az alapinfrastruktúrát maximum a villanyáram bevezetése jelentette, szilárd burkolatú utak és egyéb vonalas infrastrukturális elemek gyakran nem érték el e településeket. A magányos és átmeneti települések zömének egyetlen gazdasági alapját a mezőgazdaság jelentette, ennek visszaesése nyomán létalapjukat veszítették el. Zömük külterületen helyezkedik el, s a korabeli településpolitikai nemigen támogatta, sőt gyakran kifejezetten akadályozta a külterületek fejlesztését. A majorok ráadásul

1945 után teljes mértékben elvesztették gazdasági alapjukat, a kapitalista nagybirtokot. Mindezen folyamatok együttesen vezettek a külterületi népesség és azon belül a majorok degradációjához, népességszámuk zuhanásához, sokuk megszűnéséhez. A rendszerváltozás után a csökkenés lelassult, 2001-ben Vas megye 38 lakott majorjában 1611 fő élt (a megye népességének továbbra is 6 ezreléke). 1970-ig csökkent a majorok átlagos népessége is: amíg 1900-ban átlagosan 53-an éltek egy lakott majorban 1970-ben már csak 34-en. Ettől kezdve viszont ez az érték növekedett: 2001-ben már újra 42 fő volt a lakott majorok átlagos népességszáma.

A fő trendek tehát jól láthatók: a lakott majorok száma a 20. század folyamán 254-ről 38-ra csökkent, vagyis a majorok 85%-a elnéptelenedett, s a lakott majorok népessége is 88%-kal esett vissza. Ugyanakkor az elmúlt évtizedek során a még megmaradt majorok egyre jelentősebb népességet koncentráltak. Valójában az öt legnépesebb major (Szombathely-Petőfitelep, Tormásliget, Sárvár-Lánkapusztza, Szőce-Rimány, Rum-Rumkastély) 2001-ben az összes major népességének kerekén 70%-át tette ki, ez az érték 1900-ban csak 8% volt. A látszólagos átlagnépesség növekedés elsősorban e majorok népességmegtartó képességének köszönhető, ugyanakkor a későbbiekben látható lesz, hogy közülük a legtöbb ma már semmilyen módon sem tekinthető majorságnak. Valójában majorszerű településen ma mintegy 400–500 fő él Vas megyében.

Néhány település szinte teljesen elvesztette majorjait, illetve azok népességét (Vép: 405 főről 14 főre csökkent a majorok népessége, Táplánszentkereszt: 384-0, Celldömölk: 370-0, Körmend: 270-0, Meggyeskovácsi: 270-8, Hosszúpereszteg: 248-3, Vassurány: 244-0, Mikosszéplak: 235-2, Pácsony: 230-0, Bögöte: 210-2, Nagytilaj: 203-0, Kemenespálfa: 196-0, Csákánydoroszló: 162-0, stb.).

A vasi majorok esetében a pusztulás mértékét bemutató értékek némileg magasabbak, mint a korábban már egy vizsgálat által feltárt Somogy megyei értékek (Pócsi G. et al. 2008). Abban a vizsgálatban az 1941–2001 közötti településpusztulás a majorok esetében 70–75%-os, a népességvesztés 81–82%-os volt. Ugyanezen értékek Vas megyében 82%-ra, illetve 84%-ra voltak tehetőek. A Vas megyei majorok nagy része a mai napig megmaradt külterületnek, mindössze Csepreg-Tormásliget nyerte el a közigazgatási önállóságát 1993-ban Tormásliget néven, emellett Szombathely-Petőfitelep, Szőce-Rimány és Bögöte-Felsőmajor vált egyéb belterületté. A jelenlegi állapot és a 2001-es adatok figyelembe vételével megállapítható, hogy a 38 lakott major mellett 69 leromlott állapotú, lakatlan major található a megyében, 12-t pedig többnyire mint TSZ-központot a települések belterületéhez csatoltak. 203 major a 20. század folyamán nyomtalanul eltűnt. A legtöbb egykori major Ják, Szombathely, Celldömölk, Csepreg és Ostffyasszonyfa közigazgatási területén létezett, ugyanakkor a ma is lakott majorok közül 3-3 található Csepreg, Sárvár és Szombathely városok közigazgatási területén belül (*1. táblázat*). A 2001-ben Vas megye területén található 38 lakott major közül 2010-es terepbejárásunk során ötben már nem találtunk népességet.

A Vas megyei majorok típusai

A megye majorjainak tipizálásához a statisztikai adatok és térképek, műholdfelvételek tanulmányozása mellett mindenképp szükséges volt empirikus kutatást is végezni. 2010 nyarán – előzetes válogatás alapján – 47 majort kerestünk fel, s készítettünk róluk fényképes és adattáras dokumentációt (*2. táblázat*). A válogatás elveiben fontos szerepet játszott a területi diszperzitás, a benépesültség, a majorok feltételezett állapota, kastély vagy kúria jelenléte, az egykori majorság területének megváltozott funkcionalitása stb.

1. táblázat – Table 1

A legtöbb majossal rendelkező Vas megyei települések
Settlements with the largest numbers of manors in Vas county

Település	Majorok száma	Lakott major	Lakatlan major	Belterületi major	Elpusztult major
Ják	16	1	1	2	12
Szombathely	13	3	3	0	7
Celldömölk	10	0	5	0	5
Ostffyasszonyfa	10	1	0	0	9
Csepreg*	8	3	1	0	4
Káld	7	2	1	0	4
Nagytilaj	7	0	1	0	6
Sárvár	7	3	1	1	2
Táplánszentkereszt	7	0	3	0	4
Csákánydoroszló	6	0	2	1	3
Meggyeskovácsi	6	2	1	0	3
Vép	6	1	1	0	4

* Csepreg adatai Tormásligettel együtt szerepelnek.
Forrás/Source: Népszámlálás/Population Census 2001

2. táblázat – Table 2

A terepbejárás során felkeresett majorok
Visited manors during the field work

Major	Település	Major	Település
Bögötmajor	Bögöt	Rum-kastély (Harasztmajor)	Rum
Felsőmajor	Bögöte	Lánkapusza	Sárvár
Bokodpuszta	Celldömölk	Saroltamajor	Sárvár
Marcalmajor	Celldömölk	Földvármajor	Sárvár
Sándorháza	Celldömölk	Csényeújmajor	Sárvár
Potypuszta	Csehimindszent	Kurczonmajor	Sitke
Kincsedpuszta	Csepreg	Battyánmajor	Sitke
Bekenypuszta	Egyházashetye	Taródháza	Sorkifalud
Péterfapuszta	Ikervár	Kozármajor	Söpte
Antóniamajor	Ikervár	Lászlómajor	Szeleste
Klárámajor	Ivánc	Erdőháza	Szentpéterfa
Felsőnyírvarímajor	Ják	Tücsökmajor	Szombathely
Pusztalánc	Káld	Szünöse	Szombathely
Vilmosmajor	Kemenesmihályfa	Petőfitelep (Sorokpuszta)	Szombathely
Gyulamajor	Meggyeskovácsi	Kelemenmajor	Szombathely
Jánosmajor	Meggyeskovácsi	Rimány	Szóce
Intaháza	Mesteri	Rangutmajor	Táplánszentkereszt
Botkaháza	Mikosszéplak	Meggyespuszta (Központi belterület)	Tormásliget

Major	Település	Major	Település
Mikosdkastély	Mikosszéplak	Ódorfauszta	Vashosszúfalu
Rózsamajor	Pecöl	Györgymajor	Vasvár
Csókakőmajor	Porpác	Ferencmajor	Vép
Benkeháza	Pusztacsó	Sültfejmajor	Vönöck
Pusztá (Molnárímajor)	Püspökmolnári	Kiszennyemajor	Zsenye

Az általunk felkeresett majorok közül 29 volt lakott 2001-ben, ezzel a Vas megyei lakott majorok mintegy 80%-át bevontuk a vizsgálatba.

Fontos kiemelni, hogy mivel a majorok túlnyomó többsége napjainkra lakatlanná vált, sok esetben az egykori épületeknek sincs nyoma, így a tipizálás több esetben a volt majorok által hasznosított területek jelenlegi épületállományán, funkcióin alapszik. Az általunk vizsgált egykori majorok egy része napjainkra jelentősen átalakult, így több esetben ma már sem épületállományában, sem funkcióiban nem tekinthetők majornak.

A terepbejárást követően az alábbi tipizálási szempontokat vettük figyelembe:

A. *A majorok fizikai állapota*

B. *Az egykori major (vagy major területének) jelenlegi funkciója*

C. *Benépesültség*

D. *A majorok „típusossága”*: ez a meglehetősen szubjektív tipizálási szempont aszerint próbálja meg csoportosítani a vizsgált majorokat, hogy jelenlegi arculatuk, táji illeszkedésük, esetleges hasznosításuk mennyire felel meg az egykori majorsági képnek.

A fizikai állapot alapján a majorokat 5 csoportba soroltuk be (3. táblázat).

3. táblázat – Table 3

A majorok típusai állapotuk szerint Types of manors by physicality	
Állapot	Majorok száma
<i>Eltűnt</i>	3
<i>Romos</i>	7
<i>Rossz</i>	8
<i>Átlagos</i>	14
<i>Jó</i>	15

Meglepő módon magas az átlagos, illetve jó állapotú majorok aránya, azonban ez sokszor azt jelenti, hogy az egykori épületek már teljesen hiányoznak, s a volt majorsági területen új épületek állnak, vagy pedig a terület lélekszáma jelentékeny mértékben megnőtt. A Pusztacsóhoz tartozó Benkeházán például hatalmas, modern sertéstelep üzemel, az eredeti majorsági épületek teljesen eltűntek. A Szombathely külterületén fekvő Szünősemajor vagy az ivánci Kláramajor területén vadászház áll, mindkettő út menti fekvésű, jól megközelíthető. Ebbe a csoportba sorolható az önálló településsé vált Tormásliget, illetve az egyéb belterületté váló volt majorságok is, mint a Szőce részét képező Rimány, a szombathelyi szuburbivá vált, közigazgatásilag a megyeszékhelyhez tartozó Petőfitelep

(1. kép), valamint Bögöte-Felsőmajor is. Jelenleg is majorszerű, meglehetősen jó állapotú külterületből a terepbejárás során kettőt találtunk: Lánkapusztát (Sárvár) és Jánosmajort (Meggyeskovácsi).

1. kép Szombathely – Petőfitelep
Photo 1 Szombathely – Petőfitelep

Funkcionalitás szempontjából az egykori majorsági területek meglehetősen sokszínűek, de egyértelműen dominál a mezőgazdasági hasznosítás. Nem egy esetben több funkcióval is rendelkeznek vizsgált majorjaink, s ezek összességében a 4. táblázatban bemutatott tipizálási lehetőségeket adják.

A 47 majorból csak mindössze 11 (23,4%) nem rendelkezik semmilyen funkcióval. Ezek kivétel nélkül lakatlan, romos vagy nagyon rossz állapotban lévő majorok, sőt előfordul, hogy már az épületeknek sincs nyoma. 2001-ben Taródháza (Sorkifalud), Kelemenmajor (Szombathely) és Mikosdkastély (Mikosszéplak) még élő majorok voltak, igaz, rendkívül alacsony lélekszámmal (3, 1, illetve 2 fővel), de ott jártunkkor már nem találtunk egyetlen lakost sem. A mezőgazdasági hasznosításon belül legelterjedtebb az állattartás: a régi majorsági épületek is felhasználhatóak erre a célra. Szarvasmarha-, pulyka- és sertésteleppel egyaránt találkoztunk. Az Ikervárhoz tartozó Antóniamajor jelenleg falerakatként működik (2. kép).

A majorok típusai jelenlegi funkcióik szerint
Types of manors by present functions

Jelenlegi funkció	Majorok száma
<i>Agrár</i>	7
<i>Lakó</i>	4
<i>Agrár–lakó</i>	13
<i>Agrár–ipari–lakó</i>	1
<i>Agrár–szellemi</i>	1
<i>Ipari–lakó</i>	3
<i>Ipari–turizmus</i>	1
<i>Szociális</i>	2
<i>„Falu”</i>	4
<i>Nincs</i>	11

2. kép Ikervár – Antóniamajor
Photo 2 Ikervár – Manor Antónia

A celldömölki Bokodpuszta ipari és idegenforgalmi funkciókkal rendelkezik. Az út lényegében kettévágja a major területét, s az egyik oldalon vendégházként, a másikon pedig asztalosüzemként funkcionáló egykori majorsági épületek láthatóak. Mellettük természetesen már megjelentek a jelenlegi hasznosítás céljait szolgáló, újabb épületek is. Az agrár-szellemi funkció egyetlen képviselője Kiszsenyemajor (Zsenye), amely szintén egy átmenő út két oldalán fekszik, s egyik részében baromfitelep, a másikban művésztelep rendezkedett be. Szociális funkciót takar Intaháza (Mesteri) kastélyépületében kialakított pszichiátriai intézet, továbbá a Rumi kastélyban berendezett diákkotthon és iskola. A négy „falu” pedig a már említett legnépesebb, de – Tormásliget kivételével – nem önálló településrészeket takarja (Tormásliget, Szombathely – Petőfitelep, Szőce-Rimány, Sárvár – Lánkapuszta), ahol számos, akár szolgáltató funkció koncentrációja is tapasztalható

már. Az eltűnt, vagy teljesen romos, lakatlan majorok nagy részének ma már semmilyen funkciója nincs.

Benépesültség szempontjából a majorokat 3 kategóriába soroltuk be (5. táblázat).

5. táblázat – Table 5

A majorok típusai benépesültség szerint
Types of manors by the number of resident population

Benépesültség	Majorok száma
<i>Lakatlan</i>	19
<i>Lakott</i>	18
<i>Népes</i>	10

A vizsgált majorok 60%-a tehát mind a mai napig lakott, igaz, zömükben már csak néhány fő, egy-egy család él, s csupán 10-ben találunk viszonylag népesebb (legalább 25 fős) helyi lakosságot. A 2001-ben lakott, általunk felkeresett 29 major közül 25 rendelkezett állandó népességgel, ugyanakkor három olyan majorban, ahol a 2001-es népszámlálás során nem regisztráltak lakosságot, 2010-ben már (újra) laknak. Kozármajor (Söpte) a 2001-es népszámlálás adatai szerint még 53 fő otthona volt, napjainkban azonban alig pár lakossal rendelkezik, s a lakóház is meglehetősen rossz állapotú. Az általunk népesebb nevezett majorok közül kiemelkedik öt, melyekben összesen 1128 fő élt 2001-ben, a majorok teljes megyei népességének 70%-a. Közülük azonban a legtöbb, így a legnagyobb Szombathely-Petőfitelep (411 fő), Tormásliget (318 fő), Szőce-Rimány és Rum-Rumkastély sem tekinthető ma már tipikus majornak. A népesebb majorokkal együtt jár, hogy az egykori épületek kevésbé lelhetőek fel, vagy egyáltalán nincs már nyomuk. A lakott major, illetve az egykori majorsági képet tökéletesen adja vissza Kincsedpuszta (Csepreg), ahol jól kivehetőek a volt cselédlakások, a malom, az istálló és az intéző lakása is (3. kép).

3. kép Csepreg – Kincsedpuszta
Photo 3 Csepreg – Manor Kincsed

A lakatlan majorok esetében szintén fennáll annak a veszélye, hogy az egykori épületeket sokszor nehéz fellelni. Itt azonban nem a funkcióváltás, hanem az emberi tevékenység hiánya miatt bekövetkező pusztulás, a növényzet térhódítása a fő kiváltó tényező.

Típusosság szempontjából a majorokat négy kategóriába soroltuk (6. táblázat). Bár ez a szempont a leginkább szubjektív, mégis összességében ez mond legtöbbet a majorok állapotáról, arról, hogy mennyire tekinthetjük őket napjainkban is majoroknak. A típusosság megítélésénél két szempontot vettünk figyelembe. Egyrészt azt, hogy az egykori épületek (kastély, cselédházak, istállók, más gazdasági épületek) milyen számban és állapotban maradtak meg, másrészt, hogy milyen egyéb épületek épültek az elmúlt időszakban, melyek idegenek a majorság eredeti képétől. Így teljesen típusosnak azokat a majorokat tekintettük, ahol a régi majorsági épületek nagyobb számban, viszonylag jó állapotban vannak meg, és nem vagy alig épültek idegen épületek hozzájuk. Azok a volt majorok, ahol a régi épületek nem találhatóak meg, vagy azért mert megszűnt az egész, vagy, mert csak új épületek vannak, a „nem típusos” kategóriába kerültek.

6. táblázat – Table 6

A majorok típusai „típusosság” szerint Types of manors by buildings features	
Típusosság	Majorok száma
<i>Teljesen</i>	12
<i>Részben</i>	13
<i>Nyomokban</i>	12
<i>Nem</i>	10

Az általunk felkeresett 47 major közül csaknem egyforma számban szerepelnek teljesen, részben, nyomokban, vagy nem típusos majorok. Természetesen a nem vizsgált mintegy 275 Vas megyei egykori major nagy része szintén a nem típusos körben tartozik (hiszen zömük fizikailag is megszűnt, eltűnt), vagy a megsemmisülés szélén állva a „nyomokban típusos” kategóriába kerülhet. A majorok típusosság szerinti csoportosítása független mind a népességszámuktól, mind a fizikai állapotuktól. A típusos, részben, nyomokban és nem típusos majorok között egyaránt találunk népesekeket, lakottakat és lakatlanokat, miként jó, átlagos, rossz és romos állapotúakat is. Az eltűnt majorok természetesen a „nem típusos” kategóriába kerültek.

A teljesen típusos majorok esetében a volt majorsági épületek szépen kivehetőek, más épületek csak kis számban találhatóak. Közéjük a legnépesebb majorok közül csak Sárvár-Lánkapuszta került, ahol a település egyik fele típusos major, a másik ugyanakkor falusias házior a vasútállomás közelében (4. kép). Néhány lakatlan, romos egykori major is ebbe a kategóriába került, régi pusztuló épületekkel (Sárvár-Saroltamajor, Sitke-Battyánmajor, Pecöl-Rózsamajor) (5. kép). Egyes majorokban az egykori kastély, kúria is áll még (Sárvár-Csényeiújmajor, Csehimindszent-Potypuszta, Meggyeskovácsi-Jánosmajor, Mikosdszéplak-Mikosdkastély) (6. kép).

A részben, illetve nyomokban típusos majorokban a régi épületek csak kisebb számban, jelentősen átalakítva, vagy más, újabb épületek között helyezkednek el. A legnagyobb egykori majorok közül ide tartozik a részben típusos Tormásliiget (falusias kép számos majorsági épülettel és Rum-Rumkastély (iskolaként hasznosított kastély, több majorsági épület), valamint a nyomokban típusos Szombathely-Petőfitelep és Szőce-Rimány, 1–2 egykori majorsági épülettel, falusias jelleggel (CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. 2006), Petőfitelep

szuburbán településképpel. A nem típusos majorok között találhatóak a megszűnt, elpusztult majorok, illetve azok, ahol az egykori majorsági épületek már nem fedezhetők fel, helyüket más, újabb épületek foglalják el.

4. kép Sárvár – Lánkapusztá
Photo 4 Sárvár – Lánkapusztá
Forrás/Source: mapygon.com

5. kép Sárvár – Saroltamajor
Photo 5 Sárvár – Manor Sarolta

6. kép Mikosdszéplak – Mikosdkastély
Photo 6 Mikosdszéplak – Castle Mikosd

A majorok lehetséges jövője

Az egykori majorok területén napjainkban mintegy 1600 fő él Vas megyében. A népesség egy részét az egykori cselédek leszármazottai adják, de mellettük a városokból kiköltözött tehetősebb, illetve szegényebb népesség, a társadalom periferiájára szorult, gyakran roma lakosság, a TSZ-ek egykori dolgozói és speciális intézmények (egészségügyi- és időskotthonok) lakói is élnek Vas megye egykori majorjaiban. E népesség vélhetően lassan fog csökkenni az elkövetkezendő időszakban, ahogy az az ország teljes külterületi népességénél is megfigyelhető. Egyes majorok (amelyek nagyvárosok közvetlen környékén, főbb utak mentén helyezkednek el, avagy közigazgatásilag önállóak) akár növelhetik is népességüket, a típusos majorok esetében azonban további pusztulás várható. A lakott majorok száma vélhetően tovább fog csökkenni, a néhány kedvező helyzetű egykori major pedig a népesség egyre nagyobb részét koncentrálja majd. A fizikailag megmaradó majorok közül néhány funkcionálisan megújul, új agrár-vagy idegenforgalmi szerepkörrel gazdagodik. Az is előfordulhat, hogy e majorok bizonyos népesség migrációjának célterületeivé válnak, legyenek akár a leggazdagabbak (kastélyok, kúriák), vagy a legszegényebbek (cselédlakások, távoli, lerobbant majorok). E településforma, mint ahogyan más átmeneti, illetve szórványtelepülési típusok is Magyarországon, vagy akár a Kárpát-medencében talán több figyelmet érdemelnének a hazai településföldrajztól.

BAJMÓCY PÉTER
SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged
bajmocyp@geo.u-szeged.hu

IRODALOM

- BAJMÓCY P.–PÓCSI G. 2008: Somogy megyei majorságok településfejlesztési problémái II. Terület- és vidékfejlesztési konferencia. – Kaposvár. pp. 208–228.
- BALASSA I.–ORTUTAY GY. 1979: Magyar Néprajz. – Corvina Kiadó, Budapest. 372 p.
- BECSEI J. 2008: Tanulmányok az általános társadalmi földrajz köréből. – Egyetemi jegyzet, második rész. Universitas Szeged Kiadó, Szeged. 169 p.
- BELUSZKY P. 1999: Magyarország településföldrajza. Általános rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 584 p.
- BELUSZKY P. 2001: A Nagyalföld történeti földrajza. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 274 p.
- BELUSZKY P. 2003: Magyarország településföldrajza. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 568 p.
- BELUSZKY P. 2005: Magyarország történeti földrajza I. kötet. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 462 p.
- BELUSZKY P. (szerk.) 2008: Magyarország történeti földrajza II. kötet. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 436 p.
- BEREND T. I.–RÁNKI GY. 1976: Közép-Kelet Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században. – KJK, Budapest. 691 p.
- BEREND T. I.–RÁNKI GY. 1987: Közép-Kelet Európa gazdasági fejlődése a 19. században. – Gondolat Kiadó, Budapest. 704 p.
- CSAPÓ T.–KOCSSIS ZS. 2006: Szombathely településföldrajza. – Savaria University Press, Szombathely. 179 p.
- DANIEL, P.–HOPKINSON, M. 1996: The geography of settlement. – Oliver&Boyd, Harlow, Essex. 337 p.
- ERDEI F. 1941: A tanyás települések földrajzi szemlélete. – Földrajzi Közlemények 69. pp. 78–95.
- ERDEI F. 1973: Parasztok. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 235 p.
- ERDEI F. 1974: A magyar falu. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 246 p.
- FRISNYÁK S. 1990: Magyarország történeti földrajza. – Tankönyvkiadó, Budapest. 213 p.
- HANÁK P. (szerk.) 1978: Magyarország története 7/1. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORNBY, W.–JONES, M. 1997: An introduction to settlement geography. – Cambridge University Press, Cambridge. 144 p.
- ILLYÉS GY. 1936: Puszták népe. – Reprint, 2003, Osiris Kiadó, Budapest. 294 p.
- KANALAS I. (szerk.) 2005: A homokhátsági tanyák jelene és progresszivitásuk kérdései. – Tanyakutatás 2005, kutatási jelentések, 5. füzet. MTA RKK ATI, Kecskemét. 70 p.
- KOVÁCS E. (szerk.) 1979: Magyarország története 6/1, 6/2. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS Z. 2001: Társadalomföldrajzi kislexikon. – Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 175 p.
- KOVÁCS Z. 2010: Néesség- és településföldrajz. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.
- KOZÁRI M. 1999: Adatok az uradalmi majorok életéhez (Somogy megye, 1930-40-es évek). – In: Ethnographia, 110. 1. pp. 91–96.
- KRISTÓ GY.–BARTA J.–GERGELY J. 2002: Magyarország története előidőktől 2000-ig. – Pannonica Kiadó, Budapest. 687 p.
- LEHMANN A.–VUICS T. 1992: Földrajzi fogalmak kisszótára. Tankönyvkiadó, Budapest, 209 p.
- MARKÓ L. 1998: Általános történelmi Feladatgyűjtemény. – Holnap Kiadó, Budapest. 21 p.
- MENDŐL T. 1963: Általános településföldrajz. – Akadémia Kiadó, Budapest. 567 p.
- MÉREI GY. (szerk.) 1980: Magyarország története 5/1. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÉREY K. 1975: A parasztság élete és sorsa a Somogy megyei Hunyadi-birtokokon. – Kaposvár. 86 p.
- ORTUTAY GY. (szerk.) 1977: Magyar Néprajzi Lexikon. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 4596 p.
- PÓCSI G.–BAJMÓCY P.–JÓZSA K. 2008: A majorságok településföldrajzi fejlődése és jelenlegi differenciálódása Somogy megye példáján. – In: SZABÓ V.–OROSZ R.–NAGY R.–FAZEKAS I. (szerk.): IV. Magyar földrajzi konferencia. Debrecen. pp. 322–327.
- SÁRFALVI B. 1991: Magyarország népességföldrajza. – Tankönyvkiadó, Budapest. 116 p.
- SZERENCSES K. 1990: Magyarország története a II. világháború után (1945–1975). – IKVA Kiadó, Budapest. 30 p.
- TÓTH Z. 1997: A települések világa. – Ponte Press Kiadó, Pécs. 211 p.